

της ανταποκρίτριας του ΑΠΕ Φ. Καραβίτη

Με το πρόγραμμα «**Καρυά 1943. Εβραϊκή Καταναγκαστική Εργασία και Ολοκαύτωμα στην Ελλάδα**» και τις **ομότιτλες εκθέσεις σε Βερολίνο και Αθήνα** φωτίζεται, 80 και πλέον χρόνια αργότερα, ένα «τυφλό σημείο» της ιστορίας της ναζιστικής κατοχής στην Ελλάδα.

Ο συγγραφέας Γιώργος Βαφόπουλος το παρομοιάζει με «δαντική κόλαση». Ο τόπος μαρτυρίου για περίπου 400 Θεσσαλονικείς Εβραίους αναδεικνύεται τώρα, για να υπενθυμίσει ότι στη συλλογική μνήμη παραμένουν ακόμη υποφωτισμένες πολλές πτυχές της περιόδου της Κατοχής.

Το Κέντρο Τεκμηρίωσης για την Καταναγκαστική Εργασία βρίσκεται στην περιοχή Σενεβάντε, στα ανατολικά του Βερολίνου, στον χώρο ακριβώς των καταλυμάτων των εργατών που δούλευαν καταναγκαστικά τη ναζιστική περίοδο.

Μόνο στη γερμανική πρωτεύουσα λειτουργούσαν 3.000 στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας. Συνολικά, τουλάχιστον 26 εκατομμύρια άνδρες, γυναίκες και παιδιά χρησιμοποιήθηκαν παρά τη θέλησή τους ως εργατικό δυναμικό κατά την ναζιστική περίοδο, ενώ 8,4 εκατομμύρια από αυτούς μεταφέρθηκαν για να εργαστούν στην Γερμανία, πάντα υπό βασανιστικές και απάνθρωπες συνθήκες.

Τα κτίρια παραμένουν απαράλλακτα και, παρά τα χρόνια που μεσολάβησαν και την αλλαγή χρήσης, η ατμόσφαιρα διατηρεί κάτι απόκοσμο που θυμίζει εκείνη την εποχή. Στα χαμηλά, απλά κτίρια - κοντέινερ, που θυμίζουν στρατόπεδο, στοιβάζονταν οι «πολιτικοί» εργάτες του Γ΄ Ράιχ.

Πρόκειται για ένα από τα πιο ντροπιαστικά κεφάλαια της γερμανικής ιστορίας, το οποίο συχνά υποβαθμίζεται σε σχέση με τις υπόλοιπες φρικαλεότητες των ναζί.

Στο ένα από αυτά φιλοξενείται από τις **6.9.2024 και έως την 30ή Μαρτίου 2025 η έκθεση «Καρυά 1943. Καταναγκαστική Εργασία και Ολοκαύτωμα στην Ελλάδα»**. **«Δίδυμη» έκθεση θα ανοίξει την 17η Οκτωβρίου στο Μουσείο Μπενάκη και στο Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος**. Και στις δύο περιπτώσεις, οι εκθέσεις συνοδεύονται από εκτεταμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, καθώς στόχος των διοργανωτών είναι κυρίως η ενημέρωση των νέων.

Η έκθεση εστιάζει στην περιγραφή των συνθηκών της περιόδου για την Ελλάδα, αναδεικνύει τις προσωπικές ιστορίες των καταναγκαστικών εργατών και καλεί τον επισκέπτη να συμμετάσχει, με την αξιοποίηση ψηφιακών μέσων και διαδραστικών εφαρμογών. Ο ιστορικός, βασικός επιστημονικός συνεργάτης του Κέντρου Τεκμηρίωσης για την Καταναγκαστική Εργασία, Ιάσων Χανδρινός και η Ίρις Χαξ, συνάδελφός του στο Κέντρο, έχουν επιμεληθεί την έκθεση, με στόχο την μεγαλύτερη δυνατή ενίσχυση της παιδαγωγικής της διάστασης.

«Κόλαση επί της γης»

«Έπρεπε να δουλεύεις σκληρά, 12 ώρες την ημέρα. Μας συμπεριφέρονταν τόσο άσχημα που νόμιζα ότι η Καρυά ήταν η κόλαση επί της γης». Τα λόγια του Ισάκ Κοένκα, ο οποίος έμεινε στην Καρυά της Φθιώτιδας από τον Μάρτιο έως τον Αύγουστο του 1943, είναι τυπωμένα σε μια από τις στήλες που βλέπει κανείς στην έκθεση. Πολλοί από τους καταναγκαστικούς εργάτες μεταφέρθηκαν αργότερα στο στρατόπεδο συγκέντρωσης-εξόντωσης Αουσβιτς. Κάποιοι από αυτούς το χαρακτήρισαν «τόπο αναψυχής», σε σχέση με την Καρυά...

Η Καρυά είναι μικρός σιδηροδρομικός σταθμός στην ορεινή Φθιώτιδα. Κατασκευάστηκε την περίοδο 1906-1907. Το έργο της Καρυάς αποτελεί τμήμα της συνολικής επέκτασης του ελληνικού σιδηροδρομικού δικτύου από την Βέρμαχτ. Τα στρατεύματα κατοχής χρειάζονταν τη γραμμή Αθήνας - Θεσσαλονίκη, καθώς ήταν ο κύριος συγκοινωνιακός άξονας της χώρας, ιδιαίτερα πολύτιμος για την μεταφορά στρατιωτών, πυρομαχικών, αλλά και λεηλατημένων ειδών που έπρεπε να βγουν από την χώρα. Επιπλέον, στο Ιόνιο στάθμευε το βρετανικό πολεμικό ναυτικό.

Τα τεχνικά έργα ανέλαβε η παραστρατιωτική οργάνωση Todt (OT), η οποία το 1942 άρχισε εργασίες επέκτασης του δικτύου, το 1943 εγκατέστησε στην Ελλάδα διευθυντές κατασκευών και προχώρησε στην επίταξη 3.000 Εβραίων από τη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι εκτοπίστηκαν στα στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας της Θήβας, του Λιανοκλαδίου και της Καρυάς.

Το άλμπουμ-τεκμήριο των εγκλημάτων

Οι ιστορίες των εργατών της Καρυάς πιθανότατα θα παρέμεναν για πάντα στο σκοτάδι, αφού οι επιζώντες του κάτεργου οδηγήθηκαν στο Αουσβιτς και ελάχιστοι μπόρεσαν να επιζήσουν από τα δύο κολαστήρια.

Το 2002, όμως, ο **Ανδρέας Ασσαέλ**, συλλέκτης, ερευνητής και γιος του επιζώντος Φρεντ (Ιωσήφ) Ασσαέλ, βρήκε υπαίθρια αγορά του Μονάχου άλμπουμ φωτογραφιών του Χανς Ρέσλερ, αξιωματικού της Οργάνωσης Todt, από την Καρυά και άλλα εργοτάξια - στρατόπεδα της εποχής.

Στις φωτογραφίες, ο Ανδρέας Ασσαέλ αναγνώρισε τον πατέρα του, έναν από τους λίγους που επέζησαν.

Το άλμπουμ αποτέλεσε βάση έρευνας, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάστηκαν το 2019 στο Κέντρο Καταναγκαστικής Εργασίας στο Βερολίνο.

Αυτό με τη σειρά του, σε συνεργασία μεταξύ άλλων με το Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδας, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και το Πανεπιστήμιο του Οσναμπρούκ, εκπόνησε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που συνοδεύει τις εκθέσεις, οι οποίες τελούν υπό την αιγίδα της υπουργού Πολιτισμού Λίνας Μενδώνη και της υφυπουργού Πολιτισμού και ΜΜΕ, Κλαούντιας Ροτ.

«Σήμερα μας απλώνετε το χέρι κι αυτό σημαίνει ότι μας εμπιστεύεστε. Αυτή η εμπιστοσύνη σας είναι για μας μεγάλη ευθύνη. Πρέπει να την τιμήσουμε, φροντίζοντας να μην επιτρέψουμε ποτέ στο μέλλον αυτή η ιστορία να υποβαθμιστεί», είπε η κυρία Ροτ, απευθυνόμενη με συγκίνηση στους απογόνους των επιζώντων της Καρυάς κατά τη διάρκεια των εγκαινίων της έκθεσης στο Βερολίνο.

Ανάμεσά τους ήταν ο Ανδρέας Ασσαέλ, που με την έρευνά του ανέσυρε την ιστορία της Καρυάς και την προσέφερε στην συλλογική μνήμη.

Άοκνος ερευνητής της περιόδου, επαναλαμβάνει, ξανά και ξανά, την ιστορία που ανακάλυψε: είναι εμφανής η αγωνία του να διαδοθεί, να την μάθουν όσο το δυνατόν περισσότεροι.

«Μελετούσα για τόσον καιρό τις φωτογραφίες από την Καρυά που όταν την επισκέφθηκα γνώριζα ήδη τον τόπο», λέει σχεδόν με ενθουσιασμό, καθώς επιδεικνύει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ φωτογραφία με Εβραίους της Θεσσαλονίκης, καθώς στέκονται στην Πλατεία Ελευθερίας περιμένοντας την μοίρα τους. «Να εδώ, ο πατέρας μου. Ήθελε πάντα το παντελόνι του να είναι καλοσιδερωμένο», λέει τρυφερά.

Αναφέρεται στον Βαφόπουλο, ο οποίος είχε αναφερθεί στο έργο του στους καταναγκαστικούς εργάτες της Καρυάς, χωρίς να ξέρει ακριβώς περί τίνος επρόκειτο.

Το τρένο περνούσε από το εργοτάξιο και οι επιβάτες μπορούσαν να δουν τους αποστεωμένους, βασανισμένους άνδρες να τους κοιτούν με κενό βλέμμα.

Ο κ. Ασσαέλ πιστεύει ότι οι περισσότεροι -περίπου 400- άνδρες που βρίσκονταν στο στρατόπεδο της Καρυάς ρίχτηκαν σε ομαδικό τάφο σε χαράδρα της περιοχής.

«Η Ζωή ήταν απαίσια. Πολύ λίγο φαγητό και 12 ώρες δύσκολης εργασίας την ημέρα. Η Καρυά ήταν η κόλαση επί της γης», διαβάζει κανείς στην μαρτυρία του Ισάκ Κοένκα, που φιλοξενείται στην έκθεση.

Η αποστολή των εργατών ήταν στην ουσία να «σπάσουν» ολόκληρο βουνό για την επέκταση της σιδηροδρομικής γραμμής.

Όποιος τραυματιζόταν, η δεν μπορούσε να δουλέψει από την εξάντληση, τουφεκιζόταν χωρίς πολλή σκέψη. Ούτως ή άλλως οι ναζί τον θεωρούσαν αναλώσιμο.

Τουλάχιστον 400 άφησαν στην Φθιώτιδα την τελευταία τους πνοή.

Οι λίγοι «τυχεροί» επιζώντες προσπάθησαν να ζήσουν με το τραύμα, τις περισσότερες φορές χωρίς να μιλούν για αυτό, όπως ο **Σαμ Ναχμιάς**.

Ο εγγονός του Αλμπέρτος Σασσών και η δισέγγονή του, η 15χρονη Έρρικα Σασσών, διηγούνται την ιστορία του.

Ο παππούς δεν είχε μιλήσει ποτέ για την Καρυά: εκφράστηκε μόνο όταν τον εντόπισε ο Ανδρέας Ασσαέλ με τις φωτογραφίες του.

«Η ιστορία της Καρυάς μας δίνει ένα μάθημα ζωής: για τη δύναμη του ανθρώπου, αλλά μαζί και για το έσχατο και το ύψιστο σημείο της ανθρώπινης φύσης», λέει η Έρρικα Σασσών, αναφερόμενη στην οικογένεια Μωρίκη, η οποία ανέλαβε τον κίνδυνο να κρύψει τον Σαμ Ναχμιά στη Λαμία.

Η Έρρικα μιλάει με πάθος για την ιστορία του προπάππου της. «Η γενιά μου έχει υποχρέωση να διατηρήσει ζωντανή την ιστορική μνήμη της περιόδου. Ειδικά όσο φεύγουν οι επιζώντες, η ευθύνη μας μεγαλώνει».

Πηγή: [ΑΠΕ, 7.9.2024](#)